

שאלה: שמעתי שמה שכתוב בסידורים שביום חול אומרים בברכת המזון "מגדיל ישועות מלכו" ובשבת ויום טוב אומרים "מגדול ישועות מלכו" מקורו בטעות סופר. האומנם כך הוא הדבר?

תשובה: בתנ"ך יש שני פסוקים דומים. בשמואל ב' פרק כ"ב פסוק נ"א נאמר: "מגדול ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם" (הכתיב הוא "מגדיל"). ובתהלים פרק י"ח פסוק נ"א נאמר: "מגדיל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם".

מדרש תהלים מזמור י"ח מסביר מה בין שני הכתובים: "כתוב אחד אומר מגדול וכתוב אחד אומר מגדיל. ר' יודן אומר: לפי שאין הגאולה באה על אומה זו בבת אחת, אלא קימעא קימעא. ומהו מגדיל? לפי שהיא מתגדלת והולכת לפני ישראל. עכשיו הן שרוין בצרות גדולות, [וכשתבא הגאולה בבת אחת, אינן יכולין לסבול ישועה גדולה, לפי שהיא באה בצרות גדולות], לפיכך היא באה קימעא קימעא ומתגדלת והולכת לפניו, לפיכך משולה הגאולה כשחר, שנאמר: אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ"ח ח'). ולמה נמשלה כשחר? שאין לך אפילה גדולה יותר מאותה שעה [הסמוכה לשחר, ואם יעלה גלגל חמה באותה שעה] שהבריות ישינין, היו כל הבריות נלכדין, אלא עמוד השחר עולה ומאיר לעולם תחלה, ואחר כך גלגל חמה עולה ומאיר, ואין הבריות נלכדין, שנאמר (ואור) [וארח] צדיקים כאור נוגה (משלי ד' י"ח). ומהו מגדול? שנעשה להם מלך המשיח כמגדל, וכן הוא אומר מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב (משלי י"ח י')."

קיצור הדברים מופיע בילקוט שמעוני שמואל ב' רמז קס"ד: "כתוב אחד אומר מגדיל וכתוב אחד אומר מגדול. ר' יודן אמר: לפי שאין ישועתה של אומה זו באה בבת אחת אלא מגדלת והולכת. ומהו מגדול? שנעשה לה מלך המשיח כמגדל גדול, שנאמר מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב".

איזה משני פסוקים אלו יש לומר, איפוא, בברכת המזון? הרמב"ם בסדר התפילות בנוסח ברכת המזון נוקט את הלשון "מגדול", וכן היא הלשון במחזור ויטרי לרבי שמחה מויטרי סימן פ"ג. אך כבר כתב רבי דוד ב"ר יוסף אבודרהם בספר אבודרהם (ברכת הלחם, זימון, ברכת המזון): "וקבלתי מרבותי כי בשבת יש לומר מגדול ישועות בוא"ו ובחול מגדיל ביו"ד. ונראה לי הטעם מפני שהשבת הוא מלך גדול כנגד החול. ומגדול הוא מלא בוא"ו וחול"ם בוא"ו הוא מלך גדול. ומגדיל הוא חסר יו"ד וחיר"ק בלא יו"ד הוא מלך קטן. ועוד מגדיל הוא בתלים ועדיין לא היה דוד מלך. ומגדול הוא בנביאים וכבר היה מלך". דברי האבודרהם מובאים, בין היתר, גם ב"מגן אברהם" על השולחן ערוך או"ח סימן קפ"ט סק"א.

ההבחנה הזאת בין חול לבין שבת, יום טוב וראש חדש, מקובלת על הפוסקים. כך כתב רבי שניאור זלמן בעל התניא בשולחן ערוך הרב או"ח סימן רע"ג סעיף ב': "נוהגים לומר בשבת ויום טוב וראש חדש מגדול כמו שכתוב בשמואל ובחול מגדיל כמו שכתוב בתהלים, וסימן: חדש ושבת קרא מקרא, רצונו לומר כמו שכתוב בנביאים". כן כתב רבי יחיאל מיכל עפשטיין ב"ערוך השלחן" או"ח סימן קפ"ט סעיף ז': "ובחול אומרים מגדיל, ובשבת ויום טוב וראש חדש אומרים מגדול כמו שכתוב בשמואל, ויש בזה טעם", וכן הוא ב"משנה ברורה" סימן קפ"ט סק"ה.

יש מן הפוסקים שסוברים שגם בסעודה של מוצאי שבת אומרים "מגדול", ורבי יוסף חיים בן אליהו אל-חכם (שהיה מכנה עצמו בתשובותיו הקטן יחזקאל כחלי) אומר בשו"ת "תורה לשמה" סימן קמ"ט שאם חל יום הכפורים בשבת אזי בסעודה

של אותו מוצאי שבת אומרים "מגדיל" ולא "מגדול" כבשאר מוצאי שבתות. כמו כן, נוסף שרבי עובדיה יוסף כתב בשו"ת "ביע אומר" חלק ד' או"ח סימן י"ג בשם ספר "כף החיים" (סימן קפ"ט ס"ק יא) שבסעודת סיום של מסכת יש לומר "מגדול ישועות מלכו" בברכת המזון, כיון שיש הארה של מצוה.

לסיכום הדברים: ההבחנה בין אמירת "מגדיל ישועות מלכו" בברכת המזון של יום חול לבין אמירת "מגדול ישועות מלכו" בברכת המזון של שבת, יום טוב וראש חדש, מעוגנת בפוסקים עוד מימי הראשונים, ואין היא בגדר טעות סופר.